

РОЗДІЛ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТИ

УДК 351.746:355.477

Ігор Блощинський

ОБҐРУНТУВАННЯ РІВНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Блощинський І. Г. Обґрунтування рівнів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання.

У статті обґрунтовано три рівні сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час їх фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання – низький, середній і високий. Автор характеризує ці рівні відповідно до компонентів, критеріїв та показників розвиненості професійної компетентності майбутніх офіцерів у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького в умовах застосування дистанційних технологій навчання.

Ключові слова: майбутній офіцер-прикордонник, рівні сформованості, професійна компетентність, технології дистанційного навчання.

Блощинский И. Г. Обоснование уровней профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе специальной подготовке с использованием технологий дистанционного обучения

В статье обоснованы три уровня сформированности профессиональной компетентности будущих офицеров-пограничников в процессе специальной подготовке с использованием технологий дистанционного обучения - высокий, средний и низкий. Автор представляет характеристику этих уровней в соответствии с компонентами, критериями и показателями профессиональной компетентности будущих офицеров в Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого в условиях применения дистанционных технологий обучения.

Ключевые слова: будущий офицер-пограничник, уровни сформированности, профессиональная компетентность, технологии дистанционного обучения.

Bloshchynskyi I. H. Substantiation of levels of future borderguard officers' professional competence during special training with the usage of distance learning technologies.

In the article three levels of future borderguard officers' professional competence formation during their training with the usage of distance learning technologies: high, medium and low are substantiated. The author characterizes these levels according to components, criteria and indicators of future borderguard officers' professional competence development at the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi. Future borderguard officers with a low level of professional competence formation are characterized by the fact that they almost do not express a desire to succeed in the professional activity; they have a little aspiration for professional self-improvement and successful use of information and distance learning technologies to perform the tasks of border protection. These servicemen have insufficient cognitive activity and not always realize the need for continuous professional development. These

ccadets can not predict and have low responsibility in decision-making; they are not always confident in their actions.

Future borderguard officers with an average level of professional competence formation are characterized by the fact that they usually have a desire to succeed in the profession for solving operational and service tasks; in most cases, they seek professional self-improvement and their internal motivation to improve the professional competence is rather pronounced; they can apply their knowledge in daily activities and in interpersonal and professional communication. Cadets' cognitive activity grows during the use of information and distance learning technologies. In most cases they are able to predict and to make unconventional decisions; they recognize the need for continuous development.

Future borderguard officers with a high level of development of professional competence realize the need and importance of raising its level. These cadets always exhibit cognitive activity and can predict. They know how to work with the technical means of border protection and perform systematic comparisons, systematization of information. In difficult situations they may find emotional stability; they have understanding and awareness of the importance of self-education, ability to apply theoretical knowledge to solve complex professional tasks that do not have a standard method of solving, or tasks that require creativity; they are confident in their actions.

Key words: future borderguard officer, levels, professional competence, distance learning technologies.

Удосконалення й розвиток сучасної системи заходів з охорони та захисту державного кордону (ДК), перетворення прикордонного відомства у військову структуру, яка б ефективно виконувала завдання із захисту інтересів України на ДК, передбачає підвищення рівня професійної компетентності персоналу, а особливо становлення особистості майбутнього офіцера, перехід у стан, який дозволяє продуктивно та висококваліфіковано виконувати професійно-функціональні обов'язки. Професійна компетентність офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки повинна бути структурована як система, яка включає мотиваційно-ціннісний, комунікативно-культурологічний, когнітивно-поведінковий, операційно-діяльнісний і технологічний компоненти.

Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників визначається потребами суспільства у випереджувальній освіті та їх професійно-особистісному розвитку. Динамічні темпи накопичення інформації вимагають від офіцерів-прикордонників постійного поповнення і поглиблення набутих знань, а застосування дистанційних технологій, які передбачають широке використання комп'ютерної техніки й сучасних засобів телекомунікації сприяє індивідуалізації процесу професійного становлення майбутніх фахівців Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників, яка передбачає досягнення запланованих цілей під час навчання, обумовлена подальшим професійним становленням і візцевим виконанням випускником своїх обов'язків за місцем проходження служби. Широко відомі праці зарубіжних педагогів і психологів В. Беспалька, П. Гальперіна, Б. Гершунського, Н. Кузьміної, І. Роберт та ін. Особливості формування військової компетентності офіцерів досліджують Л. Боровик, О. Губарєва, Г. Марченко та ін. Водночас поза увагою дослідників залишається розвиток професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у системі їх фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання (ДН).

Мета статті – охарактеризувати рівні професійної компетентності майбутніх

офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій дистанційного навчання.

Професійна компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників полягає у формуванні комплексу якостей, які відповідають вимогам професійної діяльності військовослужбовців ДПСУ та передбачає здатність до активних дій, пов'язаних із умінням використовувати знання та вміння у практичній діяльності. Як зазначає Е. Сарафанюк [5], об'єктом навчально-виховного впливу є курсанти, що пройшли військово-професійний відбір; навчальна діяльність є основним службовим обов'язком курсантів; зміст, форми, методи і засоби її реалізації визначаються науково-технічним прогресом у військовій галузі. Отже, випускник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) – це не лише військовий офіцер у конкретній галузі охорони ДК, але й організатор, військовий педагог і вихователь. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) [4] підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників НАДПСУ (ОКР – бакалавр, спеціальність – «Охорона та захист державного кордону (ОЗДК)», кваліфікація – офіцер управління основними підрозділами охорони кордону) передбачає три рівні сформованості умінь: ознайомлювально орієнтовний (уміння виконувати типові завдання шляхом підстановки числових даних); понятійно-аналітичний (уміння здійснювати смислове виділення, пояснення, аналіз, використовувати раніше засвоєнні знання у типових ситуаціях діяльності); продуктивно-синтетичний (уміння здійснювати синтез, генерувати нові уявлення, використовувати раніше засвоєні знання в нетипових, нестандартних ситуаціях діяльності).

Як зазначає О. Діденко, продуктивно-синтетичний рівень є найвищим, оскільки «передбачає творчість, здатність генерувати нові ідеї, уміння успішно вирішувати нестандартні завдання, упевнено діяти в непередбачуваних ситуаціях...» [1]. Для визначення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників проаналізовано усталені у військовій педагогіці підходи та результати досліджень. Загалом результати аналізу наукової літератури [2; 3] дозволили стверджувати, що в процесі обґрунтування рівнів сформованості відповідного об'єкта дослідники пропонують враховувати такі вимоги: рівні повинні бути чітко помітними індикаторами розвитку об'єкта; перехід від одного рівня до іншого повинен відображати ступінь розвитку об'єкта, при цьому кожен рівень повинен бути логічно пов'язаним, як з нижчим, так і з вищим, бути результатом розвитку об'єкта. До прикладу, З. Слєпкань [6] акцентує увагу на тому, що важливо проводити розподіл рівнів на вищі та нижчі за ознакою умов їх вияву. Зазвичай, у наукових дослідженнях використовують різну шкалу оцінки сформованості досліджуваної особистісної якості. При цьому, на нашу думку, вона не повинна бути громіздкою чи складною у застосуванні, а має враховувати особливості досліджуваного явища та бути зручною у користуванні.

Спираючись на результати досліджень з питань формування та розвитку професійних якостей у майбутніх офіцерів-прикордонників визначено конкретні шляхи та методи їх діагностування, а саме: спостереження за курсантами під час практичних і семінарських занять; анкетування; індивідуальні та групові бесіди; аналіз результатів навчально-пізнавальної діяльності; аналіз особистісного розвитку курсантів; аналіз усних відповідей і висловлювань курсантів; метод тестування (методику незакінчених речень, методику «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, опитувальник «Творче мислення», тестування «Креативність»); розв'язування проблемних ситуацій та професійних завдань; розв'язування комплексних контрольних завдань із дисциплін, які мають військово-професійне

спрямування. Урахування структури професійної компетентності, теоретичне обґрунтування критеріїв і показників (табл. 1) дозволило визначити її рівні. Умовно нами виокремлено низький, середній та високий рівні сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Схарактеризуємо детальніше кожний рівень.

Таблиця 1

**Компоненти, критерії і показники розвиненості професійної компетентності
майбутніх офіцерів-прикордонників**

Компоненти	Критерії	Показники
мотиваційно-ціннісний	мотиваційно-цільовий	наявність внутрішніх та зовнішніх мотивів засвоєння фахових дисциплін; сформованість ціннісних орієнтацій та інтересу до професійної діяльності; прагнення до успішного використання можливостей інформаційних технологій (ІТ) та технологій ДН для вирішення завдань з охорони ДК; бажання досягти успіхів у професійній діяльності; прагнення до професійного самовдосконалення; розвиненість професійно необхідних якостей, насамперед відповідальності, організованості, самостійності, комунікабельності та наполегливості у вивченні фахових дисциплін
комунікативно-культурологічний	соціо-прогностичний	володіння фаховими знаннями та практичними навичками ділової комунікації; здатність прогнозувати, критично оцінювати свої дії та дії інших осіб у професійній діяльності; сформованість професійних і комунікаційних умінь готовності офіцерів-прикордонників до взаємодії (з персоналом, громадянами); усвідомлення свого професійного рівня; ефективність вирішення міжособистісних та внутрішньоособистісних конфліктів у прикордонних колективах; дотримання норм і принципів моралі у професійній діяльності
когнітивно-поведінковий	пізнавально-інформаційний	обсяг та якість засвоєння знань засобами ДН з професійно-орієнтованих дисциплін; глибина та міцність засвоєння фахових знань з різних напрямків професійної діяльності засобами ДН; знання особливостей управління персоналом, принципів та методів ефективного управлінського впливу; продуктивність інтелекту, вольові якості особистості та ін.
операційно-діяльнісний	навчально-результативний	адекватне самооцінювання, активний саморозвиток та професійне самовдосконалення; ефективність виконання завдань з охорони ДК; уміння встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних умовах та здійснювати ефективний переконуючий вплив; інтелектуальний, психологічний та фізичний

Компоненти	Критерії	Показники
		саморозвиток
технологічний	структурно-логічний	логічна побудова та викладання навчального матеріалу для підвищення ефективності його засвоєння; максимальне використання ІТ та технологій ДН у професійній діяльності; уміння працювати з різноманітними джерелами інформації та здійснювати її порівняння, узагальнення, алгоритмізацію (структурування), систематизацію; здатність до перетворення інформації; розроблення і впровадження у навчальний процес засобів ДН

Майбутні офіцери-прикордонники з *низьким рівнем* сформованості професійної компетентності характеризуються тим, що вони майже не виявляють бажання досягти успіхів у професійній діяльності, не завжди допитливі; мають невелике прагнення до професійного самовдосконалення та успішного використання можливостей ІТ, технологій ДН для розв'язання завдань з охорони ДК; розвиненість професійно необхідних якостей, насамперед відповідальності, організованості, самостійності, комунікабельності та наполегливості під час вивчення фахових дисциплін виражені нечітко; сформованості інтересу до професійної діяльності та бажання дисципліновано виконувати завдання не виявлено. Такі військовослужбовці не прагнуть до свідомого опанування знань з різних напрямків професійної діяльності; не можуть вільно застосовувати набуті знання в повсякденній діяльності для розв'язання професійних завдань та під час міжособистісного і професійного спілкування; вони мають недостатню пізнавальну активність і наявність ціннісних орієнтацій; не завжди визнають необхідність безперервного розвитку в професійній сфері та байдужі до розв'язування творчих фахових завдань.

Курсанти з таким рівнем професійної компетентності не уміють прогнозувати, критично оцінювати свої дії та дії інших осіб у професійній діяльності; вони належним чином не усвідомлюють свого професійного рівня; не вміють самостійно формулювати практичні завдання та не завжди здатні приймати нестандартні рішення; не завжди дотримуються норм і принципів моралі у професійній діяльності; у них низька відповідальність під час прийняття рішень; вони не завжди впевнені у своїх діях; не підвищують рівень своєї професійної компетентності. Тобто такі військовослужбовці мають несистемні знання з тактики прикордонної служби, мають прогалини щодо особливостей організації охорони кордону відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій; вони мають поверхові уявлення про специфіку міжособистісного спілкування, методи та механізми комунікативної взаємодії, способи ефективного вирішення міжособистісних і внутрішньоособистісних конфліктів у прикордонних колективах, а також про основні шляхи і засоби професійного зростання та самоосвіти. Вони в багатьох випадках не вміють працювати з різноманітними джерелами інформації та здійснювати порівняння, узагальнення, систематизацію інформації; їм важко встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних умовах та здійснювати ефективний переконуючий вплив; у складних ситуаціях вони виявляють емоційну нестійкість, мають труднощі щодо здійснення адекватної самооцінки, часто не готові до активного саморозвитку та професійного самовдосконалення.

Майбутні офіцери-прикордонники з *середнім рівнем* сформованості професійної

компетентності характеризуються тим, що вони переважно мають бажання досягти успіхів у професійній діяльності для вирішення завдань оперативно-службової діяльності (ОСД), у певних ситуаціях виявляють допитливість; у більшості випадків прагнуть до професійного самовдосконалення та до свідомого опанування знань з різних напрямків професійної діяльності, їхня внутрішня мотивація до підвищення рівня професійної компетентності досить виражена; вони можуть застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності та під час міжособистісного й професійного спілкування, уміють застосовувати теоретичні знання для вирішення стандартних професійних завдань, досить часто бажають дисципліновано виконувати завдання. Пізнавальна активність офіцерів-прикордонників зростає під час застосування ІТ та технологій ДН у професійній діяльності. Більшість з них частково задіяні для самовиховання персоналу, керуючись особистими і професійними мотивами.

Курсанти з середнім рівнем розвиненості професійної компетентності майже завжди розуміють необхідність та важливість підвищення її рівня; у більшості випадків уміють прогнозувати, критично оцінювати свої дії та дії інших осіб у професійній діяльності та здатні приймати нестандартні рішення; такі військовослужбовці переважно дотримуються норм і принципів моралі у професійній діяльності; у них розвинена відповідальність за свої дії. Професійно необхідні якості, насамперед відповідальність, організованість, самостійність, комунікабельність курсанти виявляють майже завжди, вони визнають необхідність безперервного розвитку в професійній сфері, але не завжди докладають щодо цього зусиль. Вони мають належні знання тактики прикордонної служби, особливостей організації охорони кордону відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій; знання про особливості управління персоналом, специфіку організації міжособистісної взаємодії під час виконання завдань з охорони ДК у таких курсантів системні; вони мають належне уявлення про специфіку міжособистісного спілкування, методи та механізми комунікативної взаємодії, хоча не досить чітко можуть охарактеризувати способи ефективного розв'язання міжособистісних і внутрішньоособистісних конфліктів у прикордонних колективах, а також основні шляхи й засоби професійного зростання й самоосвіти.

Такі курсанти мають слабку мотивацію до самостійного вивчення теоретичних і практичних основ дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; в більшості випадків уміють здійснювати управлінський та організаційний вплив, приймати виважені та обґрунтовані рішення; уміють працювати з різноманітними джерелами інформації, хоча не завжди системно можуть здійснювати порівняння, узагальнення, систематизацію інформації; їм вдається належним чином встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних умовах і здійснювати переконуючий вплив; у складних ситуаціях вони виявляють емоційну стійкість, вміють здійснювати адекватну самооцінку, вживають заходи щодо активного саморозвитку та професійного самовдосконалення.

Майбутні офіцери-прикордонники з *високим рівнем* розвиненості професійної компетентності розуміють необхідність та важливість підвищення її рівня, прагнуть до професійного самовдосконалення, завжди виявляють допитливість; вони мають яскраво виражене бажання досягти успіхів у професійній діяльності; відповідальні, організовані, самостійні, комунікабельні, визнають необхідність безперервного розвитку у професійній сфері та наполегливо працюють у цьому напрямі. Такі військовослужбовці у всіх випадках прагнуть свідомо опановувати знання з різних напрямків професійної діяльності та можуть ґрунтовно застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності та під час міжособистісного й професійного спілкування; у всіх випадках виявляють пізнавальну

активність; завжди розуміють професійнокультурні явища та знають способи їх відображення у професійній діяльності; вміють прогнозувати, критично оцінювати свої дії та дії інших осіб у професійній діяльності з урахуванням професійного розвитку; вони належним чином усвідомлюють свій професійний рівень, вміють самостійно формулювати практичні завдання та здатні приймати нестандартні рішення.

Курсанти мають ґрунтовні та системні знання тактики прикордонної служби, особливостей організації охорони кордону відповідно до чинного законодавства та відомчих інструкцій; ґрунтовно та різностороннє обізнані про особливості управління персоналом, специфіку організації міжособистісної взаємодії під час виконання завдань з охорони ДК; мають глибокі знання про специфіку міжособистісного спілкування, методи та механізми комунікативної взаємодії, чітко можуть охарактеризувати способи ефективного вирішення міжособистісних і внутрішньоособистісних конфліктів у прикордонних колективах, а також основні шляхи і засоби професійного зростання й самоосвіти. Майбутні офіцери-прикордонники на високому рівні сформованості професійної компетентності характеризуються ініціативністю, креативністю, активністю в навчально-пізнавальній діяльності, бездоганно володіють прийомами роботи з технічними засобами охорони ДК; вони вміють працювати з різноманітними джерелами інформації, системно здійснювати порівняння, узагальнення, систематизацію інформації; їм вдається встановлювати ефективні міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних умовах та здійснювати ефективний переконуючий вплив; у складних ситуаціях вони завжди виявляють емоційну стійкість, вміють здійснювати адекватну самооцінку, наполегливо працюють на саморозвиток і професійне самовдосконалення. Вони мають розуміння значення та усвідомлення потреби у самоосвіті; стійке прагнення до саморозвитку й самовдосконалення; вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання складних професійних завдань, які не мають стандартного методу вирішення, або завдань, які потребують творчого підходу, вияв ініціативи, самостійності і готовності до практичної діяльності в умовах ОСД правоохоронного органу; такі курсанти завжди дотримуються норм і принципів моралі у професійній діяльності; у них розвинена висока відповідальність за свої дії; вони впевнені у своїх діях.

Специфіка підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників обумовлена цілями й особливостями їх професійної діяльності, необхідністю виконувати широкий спектр завдань з охорони ДК. Науковий аналіз теоретичних підходів до проблеми визначення сформованості рівнів професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників дозволив визначити конкретні шляхи та методи їх діагностування. Виходячи з компонентів, показників і критеріїв визначення сформованості професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників під час фахової підготовки з використанням технологій ДН виокремлено та охарактеризовано три рівні сформованості їх професійної компетентності – низький, середній і високий.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку вважаємо удосконалення методики викладання фахових дисциплін на основі використання технологій ДН та формування в офіцерів-прикордонників позитивної мотивації.

Література

- 1. Діденко О. В.** Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : [монографія] / О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во Нац. академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2009. – 407 с.
- 2. Дяченко В. І.** Методика діагностики професійної успішності співробітника органів

внутрішніх справ / В. І. Дяченко // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 1998. – № 4. – С. 179–184.

3. Нещадим М. І. Особливості застосування психологічної діагностики в процесі психолого-педагогічного забезпечення підготовки військових фахівців / М. Нещадим // Військова освіта. – 2002. – № 10. – С. 3–14.

4. Освітньо-кваліфікаційна характеристика на випускника Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького / НАДПСУ. – Хмельницький: Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2003. – 36 с.

5. Сарафанюк Е. І. Педагогічні умови підвищення якості загальновійськової підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням віртуального моделювання: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Е. І. Сарафанюк. – Одеса, 2005. – 22 с.

6. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слєпкань. – Київ: Вища школа, 2005. – 239 с.

УДК [378.147:016+378.14]:81'25 –057.4

Тетяна Бочарникова

МОЖЛИВОСТІ ПОЄДНАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ТА КОНТЕКСТНОГО ПІДХОДІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Бочарникова Т. Ф. Можливості поєднання компетентнісного та контекстного підходів у фаховій підготовці майбутніх перекладачів.

У статті аналізуються можливості поєднання компетентнісного та контекстного підходів у фаховій підготовці майбутніх перекладачів. Вивчається сутність компетентнісного та контекстного підходів. Наголошується на необхідності доповнення компетентнісного підходу контекстним у процесі професійної підготовки студентів, що характеризується максимальним наближенням змісту та форм навчання до змісту і форм професійної діяльності фахівця. Уточнюються поняття «перекладацька діяльність», «професійна компетентність» та «перекладацька компетенція».

Ключові слова: майбутній перекладач, контекстний підхід, професійна компетентність, перекладацька діяльність, навчальна діяльність.

Бочарникова Т. Ф. Возможности объединения компетентностного и контекстного подходов в профессиональной подготовке будущих переводчиков.

В статье анализируются возможности объединения компетентностного и контекстного подходов в профессиональной подготовке будущих переводчиков. Изучается сущность компетентностного и контекстного подходов. Акцентируется внимание на необходимости дополнения компетентностного подхода контекстным в процессе профессиональной подготовки студентов, который характеризуется максимальным приближением содержания и форм обучения к содержанию и формам профессиональной деятельности специалиста. Уточняются понятия «переводческая деятельность», «профессиональная компетентность» и «переводческая компетенция».

Ключевые слова: будущий переводчик, контекстный подход, профессиональная компетентность, переводческая деятельность, учебная деятельность.

Bocharnikova T. F. Professional training of future translators within the framework of the competence-based and contextual approaches.